

Skladenjske razlike v katekizmi slovenskih in hrvaških reformatorjev (Trubar 1550, Konzul 1564; Krelj 1566, Vlačić 1566)

IRENA OREL

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 2,
SI 1000 Ljubljana, irena.orel@ff.uni-lj.si

1.01 Izvirni znanstveni članek – 1.01 Original Scientific Article

V prispevku so predstavljene jezikovne razlike na skladenjski ravni v izbranih vsebinsko enakih slovenskih in hrvaških prevodnih besedilih iz katekizmov 16. stoletja: v pridigi o veri v *Katekizmu* Primoža Trubarja (1550) in v hrvaški latinični priredbi Štefana Konzula (1564) ter kranjskem in hrvaškem prevodu (domnevno Matije Vlačića Ilirika) šolskega katekizma Sebastijana Krelja v *Otročji bibliji* (1566). Preverjena bo hipoteza, da hrvaški besedili, kljub možnemu vplivu slovenskih predlog nanju, ne vsebujejo (toliko) po nemščini povzetih skladenjskih struktur kot slovenski.

The article presents linguistic differences on syntactic levels in selected and essentially identical Slovenian and Croatian translations of texts from 16th Century catechisms: from the sermon of faith in Primož Trubar's *Catechism* (1550) and the Croatian-Latin edition by Štefan Konzul (1564) as well as the Carniolan and Croatian translation (allegedly by Matthias Flacius Illyricus) of the school catechism by Sebastijan Krelj in the *Children's Bible (Otročja biblija)* (1566). The hypothesis to be verified is whether the Croatian texts, despite the possible influence of the Slovenian version on them, do not contain (as many) Germanic syntactic structures as the Slovene texts.

Ključne besede: zgodovina slovenskega knjižnega jezika, zgodovinska skladnja, slovenska in hrvaška reformacija, katekizem, kontrastivna analiza

Key words: the history of Slovene language, historical syntax, Slovenian and Croatian Reformation, Catechism, contrastive analysis

1 Uvod

1.1 Predstavitev virov

Idejno in jezikovnokulturno povezanost hrvaških in slovenskih reformatorjev spremljamo že od prve slovenske knjige *Catechismus* (1550), saj je že prvi slovenski protestantski pisec in začetnik knjižnega jezika Primož Trubar v njej objavil pridigo, naslonjeno na latinsko razpravo o veri (DE VOCABVLO FIDEI /.../) hrvaškega protestantskega teologa Matije Vlačića Ilirika (Matthias Flacius Illyricus), ki jo

je Štefan Konzul uporabil tudi v svojem, po Trubarjevem prirejenem, glagolskem (1561) in latiničnem *Katekizmu* (1564).¹

Ker je bila slovenska skladnja vezana na latinsko slovnično teorijo in cerkveno rabo in hkrati pod velikim vplivom nemškega uradnega in šolskega jezika,² z interferencami v dvojezični govorjeni rabi in pri prevajanju neposredno iz predlog, pričujoča raziskava ugotavlja samostojnost ali odvisnost besednozveznih, stavčnih, (med)povednih skladov primerjalno v dveh izbranih slovenskih besedilih prvih dveh slovenskih reformatorjev, Primoža Trubarja in Sebastijana Krelja, in v enakovsebinskih hrvaških besedilih dveh istrskih reformatorjev, prevajalca Trubarjevih del Štefana Konzula in domnevno Matije Vlačiča ali Krelja ali Jurija Juričiča.³

Primerjani bodo: a) pridiga o veri iz Trubarjevega *Catechismus in der windischenn Sprach* (1550)⁴ z naslovom *SERMO DE VOCABULO FIDEI & de motibus seu affectibus, quos uera Fides excitat in homine, super hæc Chrifti Verba, O Mulier magna est Fides tua.* (Trubar 1550: 109–130), ki se glasi v sodobnem prevodu (Trubar 2008): »Pridiga o besedi 'vera' in o navadah ali občutjih, ki jih vzbuja v človeku resnična vera, ob teh Kristusovih besedah: O žena, velika je tvoja vera« (Mt 15,28); b) pridiga z naslovom *PRIMI TRVBBERI SERMO Croaticè redditus DE VOCABVLO FIDEI, ET DE MOTIBVS SEV AFFECTibus, quos uera Fides excitat in homine super hæc Chrifti uerba., O Mulier magna est Fides tua. MATHEI. 15.* v latinični priredbi Trubarjevega katekizma: Stipan Konzul Istranin, *Katekizam – Jedna malahna knjiga, V hrvatski jazik istumačena, Tübingen 1564*,⁵

¹ Trubar in Ungnad, svetovalec vojvode Krištofa Württemberskega, ki je 1561. leta (do smrti 1564) prevzel Trubarjevo »slov.-hrv. podjetje v svoje roke«, sta ustanovila južnoslovanski biblijski zavod oz. »slov., hrv. in cirilsko tiskarno« za izdajanje in tiskanje hrv. in slov. knjig s sedežem v Amandenhofu v Urachu. Ungnad je postal lastnik tiskarne in inventarja, oskrbnik in blagajnik; T. ravnatelj (principal), zadolžen za slovstv. načrte, izvedbo in nadzor slov. tiska; Konzul tolmač in korektor ciril. in glagol. izdaj« (Rajhman 2013). Trubarjeva vloga za izdaje glagolskih in cirilskih knjig je bila obravnavana v številnih slovenskih, hrvaških in tujih slavističnih delih (prim. Rotar 1984, Jembrih 2007 idr.). Trubarja in Konzula povezuje sodelovanje pri hrvaških reformacijskih tiskih v Biblijskem zavodu v Urachu med leti 1561–1564.

² Navedba in izsledki razprav z (retorično) skladenjsko tematiko v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja so predstavljeni v Ahačič 2008/2009. Prevodoslovne in retorične obravnave prim. v Ahačič 2007. Trubarjevo skladnjo, besedni red, medjezikovne vplive in vire zanjo je podrobno raziskala Seitz 1998.

³ Prim. Orožen (1987: 140–141, 156), kjer predvidi *Otročjo biblijo* ob dokazovanju Kreljevega avtorstva (140), ki ga ima za prirejevalca učbenika in sestavljalca ortografije (150), za skupno Kreljevo in Vlačičevo delo. Tezo o skupnem avtorstvu potrjuje po jezikovni analizi hrvaškega in slovenskega katekizma in primerjavi z ostalimi glagoljaškimi katekizmi tudi Čupković (2016: 77, 2018: 219, op. 9).

⁴ Izšel je anonimno in brez letnice, ki je prikrita med številskim delom na koncu njegovega *Abecedarija*, z lažnimi podatki o tiskarju in kraju (»Gedruckt in Siebenbürgen durch Jernei Skuryaniz«), tj. na Sedmograškem oz. v Transilvaniji, ki je po nedavnem odkritju Helmuta Clausa, predstavljenem v razpravi Kozme Ahačiča (Ahačič 2013), namesto doslej predvide-nega Ulricha Morharta v Tübingenu Peter Frentz v Schwäbisch Hallu.

⁵ Priredil jo je po Trubarjevi pridigi najprej za glagolsko izdajo *Katekizma* (1561) in nato za latinično (1564). Predgovor (*Onim koi ove knisicze sstati budu*) sta podpisala »Anton Dalmatin, Sztipan IBtrian«. Alojz Jembrih (2007: 234–237) navaja razlike med obema izdajama *Pridige o veri*.

c) kranjska in č) hrvaška različica šolskega katekizma v petih jezikih iz anonimnega učbenika *OTROZHIA BIBLIA* (1566), ki se je »kot prečiščen vzorec slovenskega knjižnega jezika vse do 80-ih let 16. stoletja uporabljala na ljubljanski protestantski stanovski šoli« (Orožen 1996: 168), ki ga je po novejših dognanjih (Orožen 1987: 146) jezikovno priredil Krelj. Za kontrastivno jezikovno analizo so bili upoštevani vsi katekizmi:

- kranjski (= KK): SAZHETAK KATEHISMA KRANŝkiga.
- hrvaški (= HK): KATEHISMVS HERVATSKI.
- nemški (= NK): Deutscher kleiner Catechismus.
- latinski (= LK): LATINA CATECHESIS.
- italijanski (= IK): LA INSTRVCIONE ITALIANA DELla pieta chriftiana.

Katekizmi so sestavljeni iz šestih delov v obliki dvogovora med očetom in detetom, z opisi zakramentov in molitvami, razvrstitev delov ne ustreza tedanjim znanim katekizmom (Orožen 1987: 142). Deli v kranjskem so naslovljeni takole:

- SAZHETAK KATEHISMA KRANŝkiga.
- PERVI DEL: Defet sapovedi Boshie.
- DRVGI DEL: APOSTOLSKA Vera.
- TRETII DEL: Molitov Gofpodnia.
- ZHETERTI DEL: To predigârŝtvu alli kluzhi od nebefkiga kraleftva.
- PETI DEL: SAKRAMENT SVETIGA Kârfta.
- SHESTI DEL: SAKRAMENT VEZHERIE Chriftufove.
- SAHVALENIE (le v KK in HK).

Samo v KK je tudi štirikitična štirivrŝtična pesem z nagovorom: *Nato vŝi ŝercom poimo (Ne dai Ozha naŝh lubi Bog)*.

Obe izbrani besedili sta povezani z delom M. Vlačića: Trubar se je v svoji prvi natisnjeni pridigi v naslovu navezal na njegovo mnogo bolj obsežno, besedilnovrstno različno teološko razpravo *De vocabulo fidei /.../* (Vlačić 1549, 159 strani),⁶ ki je izŝla v Wittenbergu, in uvodoma zapisal: »Leta pridiga ye od primofa trubarie zheftu pridigouana / na to ifto / te druge nega pridige vŝe kalheio / gredo / inu fe glihaio« (Trubar 1550: 202).⁷ Raziskovalci slovenske reformacije ugotavljajo, da je »imel za podlago Vlačićevo razpravo o veri« (Rajhman 2008: 31 po Kidrič 1919), da »jo je navdahnil Vlačić« (Rajhman 2008: 36), da je prevod iz 3. dela Vlačićeve razprave (Sakrausky 1970 po Rajhman 2008: 27, 29), kar Rajhman z utemeljitvijo zavrne.⁸ Tudi Trubar sam ne uporablja izraza prevod, temveč različno zapisan izraz »colle/i/giert« (Rajhman 1977: 18–20, 2008: 28),⁹ npr. tudi v nemškem predgovoru h

⁶ 2. izdaja *De voce et re fidei* s posvetilom Petru Pavlu Vergeriju ml. je l. 1555 izŝla v Baslu in ima dve strani več ter dodan Index. Prim. tudi Rajhman 1977: 16.

⁷ Po Rajhmanu (2008: 27) Trubar v svojem delu *Register und summarischer Inhalt* (1561) omenja, »da je povzel pridigo *Sermo de vocabulo fidei* po Vlačiću«, toda navaja drugo izdajo (1555) namesto prve (Rajhman 1977: 16, 19).

⁸ Rajhman (1977: 21) ugotavlja stične točke zlasti v drugem delu pridige (1977: 21).

⁹ Kastelec-Vorenc: colligere 'paperkovati, zbrati' (*Fran*).

Katehizmu z dvejma izlagama (1575: 4),¹⁰ ki Rajhmanu pomeni samostojno obdelavo virov (Rajhman 1977: 19–20), »neke vrste spodbudo ob določenem tekstu; navdih, ki ga je Trubar dobil pri svojem avtorju, je samostojno razvil« (Rajhman 1977: 19).

Vlačić je bil v Jeni učitelj in nato vzornik do prezgodnje smrti jezikoslovno najbolj izobraženemu slovenskemu reformatorju S. Krelju,¹¹ Trubarjevemu nasledniku na mestu superintendenta v Ljubljani, z njegovim sodelovanjem je verjetno nastal tudi omenjeni učbenik.¹² Na istrski spletni strani so v geslu Matija (Franković) Vlačić Ilirik (1520 Labin, 1575 Frankfurt na Majni) omenjeni njegovi stiki z našimi deželami in avtorstvo hrvaškega katekizma:

Neko vrijeme bio je u vezi sa suradnicima hrv. protestantske tiskare u Urachu. God. 1563. putuje u Štajersku, Kranjsku i Istru. Bavio se mišlju da u Regensburgu ili Celovcu,¹³ a možda i u Ljubljani, otvori protestantsku školu, u kojoj bi se predavalo »ilirskim« jezikom. U protestantizmu Vlačić vidi ideju koja bi mogla vjerski približiti sve južne Slavene (uključujući tu i muslimane). Njegovu poslanicu P. P. Vergeriju preveo je P. Trubar na slovenski 1550.¹⁴ Postoji mišljenje da je Vlačić autor dvaju manjih polemičkih spisa na hrvatskom jeziku (čakavski, ikavski) koji su štampani u višejezičnim djelima i to: Rasgovaranje meju papistu i jednim luteran, Padova 1555. i Katehismus hervatski u Otročjoj bibliji, Regensburg 1566.

1.2 Namen primerjave in predpostavke

V središču pozornosti je prepoznavanje razlikovalnosti med sosednjima južno-slovanskima jezikoma na jezikovni ravnini, kjer je vpliv tujejezičnih struktur največji in najmanj opazen, tj. v skladnji, na besednozvezni, stavčni in povedni ravni. Namen kontrastivne analize tedanjih skladijskih posebnosti je ugotoviti, ali je Konzulov latinični prevod¹⁵ odpravil Trubarjeve na nemščino naslonjene sklade in enako tudi hrvaški prevod katekizma za otroke ni vseboval skladijskih interferenc iz nemščine, čeprav obstaja možnost, da tudi na skladijski ravnini na njihovo rabo vplivata Trubarjeva in Kreljeva predloga. Ujemanja v *Pridigi o veri* oz. *Otročji bibliji* (= OB) naj bi potrdila enakost skladov v obeh jezikih, po slovenskih oz. tujejezičnih zgledih, razlike pa dokazale skladijska razhajanja v obeh jezikovnih sestavih oz. (ne)odvisnost od vzorov ali slogovno samostojnost. Trubarjevi in Kreljevi prevajalski zgledi in tujejezične predloge so obravnavani v

¹⁰ »dife nachuolgende lange Predig zufamen colligiert«.

¹¹ Mirković (1980: 383) za l. 1562 zapiše, da je bil Krelj tedaj »najintimniji povjerenik Vlačićev«.

¹² Avtorstvo tega verskega priročnika del hrvaških raziskovalcev pripisuje Vlačiću, kar v študiji k izdaji faksimila omenja tudi M. Orožen (1987: 140), ki jezikovno utemeljuje Kreljevo avtorstvo in sprejema le možnost, da bi šlo za »njuno skupno delo« (1987: 141).

¹³ Mirković (1980: 383) za leto 1563 omenja Vlačićevo pot v Istro in Benetke, njegovo razmišljanje o univerzi v Celovcu, kjer se je bal odpora mestnega senata, in zbiranje sredstev zanjo na poti, tudi v pogovoru s kranjskimi deželnimi stanovni in Klombnerjem.

¹⁴ Ni jasno, na kakšno poslanico se nanaša, posvetilo Vergeriju (Epistola Nuncupatoria) je datirano z letnico 1554 in objavljeno v 2. razpravi *De voce et re fidei* (Vlačić 1555).

¹⁵ Za celostno kontrastivno obravnavo bi bilo treba preveriti tudi vse možne Konzulove predloge za katekizem. O tem prim. Čupković 2016 in 2018.

slovenskih jezikoslovnih razpravah od konca 19. stoletja dalje.¹⁶ Hrvaško-slovenske jezikoslovne stike pri omenjenih avtorjih v zadnjem času sistematično raziskujeta hrvaška jezikoslovca A. Jembrih (2007) in G. Čupković (2016, 2018).¹⁷

Skupna objava kranjskega in hrvaškega katekizma v OB (1566) ob latinskem, nemškem in italijanskem, ki je lahko nastala s sodelovanjem Krelja in Vlačiča, omogoča petjezično medjezikovno primerjavo. Zaradi ustaljenih obrazcev pričakujemo enotno strukturo, povzeto po nemškem ali latinskem zgledu, in manj odstopanj. Ujemalne in razlikovalne skladenjske posebnosti v obeh slovenskih besedilih, primerjanih s hrvaškimi, so obravnavane in ponazorjene vzporedno.¹⁸ M. Orožen za Krelja zapiše, da je »dokaj suveren obvladovalec kontrastivno prepoznavnih slovničnih (in stilističnih) zakonitosti, pravil slovenskega jezika v odnosu do latinskega, nemškega, hrvaškega ...« in ugotavlja »zavestnejše skladenjsko vezanje stavčnih členov in stavčnih vzorcev po pravilih slovenskega ali tudi njemu sorodnih slovanskih jezikov (,staroslovenskega«, kot ga sam imenuje, hrvaškega, morda tudi češkega), na kar kaže zlasti njegova priljubljena raba deležnikov na -oč / -eč«. Z ohranjanjem naravnega skladenjskega izražanja se »skuša ogniti v jeziku že ustaljenim skladenjskim kalkom (dobesednim prevodom), ki pa so v Trubarjevih prevodih pogostejši, pomnoženi še z novimi« (Orožen 1996: 167). »Krelj piše zavidljivo urejen slovenski knjižni jezik, izhajajoč iz arhaičnih prednosti zahodnega slovenskega narečnega območja in stare slovenske obredne jezikovne tradicije na stičišču z glagoljaštvom.« (Orožen 1996: 184)

¹⁶ Prim. Ahačič (2007: 263–282; Tehnika prevajanja in viri za prevod Svetopisemskih besedil), kjer je navedena tudi predhodna pomembnejša strokovna literatura (od V. Oblaka, I. Grafenauerja A. Breznika do sodobnosti). Ahačič je napravil analizo virov za svetopisemsko prevode in osnovnih prevajalskih postopkov. Pri Kreljevi *Postili* (1567) je predvidel rabo grške ali latinske predloge (281).

¹⁷ G. Čupković je predstavila OB kot »nezaobilazan segment povezanosti hrvatskih i slovenskih filologa u 16. st.«, ki tudi »praktično posvjedočuje Flaciusove hrvatske rečenice, bilo posredno, savjetovanjem i redigiranjem, bilo neposredno« (2016: 92), jezik hrvaškega katekizma je soočala tudi s Trubarjevimi abecedniki in Katekizmom (1555), z uraškimi izdajami katekizma (1561, 1564, od katerega se delno razlikuje), glagolsko in cirilsko *Tablo za dicu* (1561), kateri se približuje, saj so nekateri uraški tiski kompromisni, utemeljeni na tradiciji in usmerjeni k štokavščini, Vlačič pa nasprotno v OB ob poznavanju stesl. »promovira narodni (čakavski) književni jezik oslonjen na tradiciju« (prav tam); v kontrastivni obravnavi z jezikom *Razgovaranja meju papistu i jednim luteran* Antona Senjanina (1555), Trubarjevim *Katekizmom* (1555) ter z glagolsko splošno spovedjo (1496) in Konzulovim latiničnim katekizmom glede na *Lekcionar* Bernardina Spličanina (1527) je ugotavljala hrvaško-slovenske vplive in organsko zlitje v 16. stoletju (2018). Čeprav Mirković hrvaški katekizem OB in *Razgovaranje* pripisuje Vlačiču, avtorica glede na jezikovno podobo izključi istega avtorja za obe besedili, za drugega pa predvidi le Vlačičevo latinsko predlogo (2017: 223, op. 149).

¹⁸ Enačaj = in prečrtan enačaj ≠ označujeta ujemanje in neujemanje med slovenskim in hrvaškim zgledom, ničla ø pa odsotnost skladenjske prvine v besedilu ali odsotnost besedila.

2 Besednozvezna skladnja

2.1 Besedni red v samostalniških zvezah

V samostalniških besednozveznih skladih izstopa v hrvaškem besedilu občasna stava levega ujemalnega prilastka desno od odnosnice pod vplivom latinščine,¹⁹ zlasti svojilnega zaimka (npr. *tvoj*, *negov*, ne pa dvojnica *nega*), svojilnega pridevnika (*Kristusov*), dvojnično pridevnikov z religioznega področja, zlasti *božji* (*beše(i)da / rits*), *nebeski* (*Otacz*), ki je skladna s Trubarjevo stavo z inverzijo in ustreza latinski rodilniški obliki samostalnika *Dei, Christi, coelorum* (LK).

2.1.1 Pri Konzulu je glede na Trubarja pogostejša zaznamovana stava levega ujemalnega prilastka desno od odnosnice po tradiciji pod vplivom latinščine ali po slogovni tipiki, kar je lahko tudi ujemalno s Trubarjem. Posplošena je v stavi svojilnega zaimka, a ne v dvojnici *nega*:

T. levo od odnosnice, K. desno ali levo od odnosnice:

T. *tuia Vera* ≠ K. *Vera tvoja* (202, 102);

T. *fuio Martro nafhe grehe platil* (223) ≠, = K. *zmuku βvoyu, naffe grijhe* (122);

T. *po nafhi fapopnosti inu modrušti* (207) ≠ K. *po razumu i ludoj mudrošti naffoi* (107);

T. *zhes fuie grehe; fuie grehe; fuio hudo naturo* (219) = K. *βvoih Grijhov; za βvoie Grijhe; na βvoiu zlu Naturu* (118);

T. *nega grehe* (222) = K. *nega grijhe* (121).

Samostalniške besedne zveze s pridevnikom *božji* izkazujejo pri Trubarju (1550) in Konzulu (1564) obojno stavo, saj je pridevnik lahko na levi ali desni od jedra, primeri potrjujejo vse kombinacije:

– inverzija pri obeh:

T. *oblube bofhye* (207); *fkufi to Befedo bofhyo; to fkriuno stonouito uolo bofhyo* (215); *dar bofhjy* (209) = K. *obitovanie Bosye* (107); *po Ritsi Bosyoi; otainu βtanovito volyu Bosyu* (114); *dar Bosy* (109);

– brez inverzije pri obeh:

T. *bofhy fapuuidi inu nega voli; bofhya prauiza* (217) = K. *Bosym zapovidam i voli negovoi* (116); *bosy βrd i pravda* (116);

– inverzija pri Konzulu:

T. *bofhyga ferda* ≠ K. *prez himbe βrda Bosyega*;

– inverzija pri Trubarju:

T. *to Befedo bofhyo* (215) ≠ K. *ovu Bosyu Rits* (114);

T. *na to Befedo bofhyo* (210) ≠ K. *od Bosye beβide* (108).

¹⁹ Merše (2015: 91) zapostavljenost prilastka pri Krelju v *Postili* definira kot odmik od nemške Spangenbergove predloge (npr. *befedo fvoio*).

Drugačno zaporedje imajo samostalniške besedne zveze s pridevnikoma *sveti* in *večni*: inverzija je samo pri Konzulu v zvezah *Duh sveti*, *život večni*:

- T. *fueti Duh* (204) ≠ K. *Duh βveti* (104);
 T. *fuetiga Duha* (210) ≠ K. *Duha Szvetoga* (109);
 T. = K. *S. Petru* (210, 109), K. *βvetomu Yakovu* (119) (T. nima);
 T. *imeiti ta vezhni leben* (205) ≠ K. *imati Sivot vetsyj* (105);
 T. *fto Vezhno fmertio* (218) = K. *zvetsyu βmrtyu* (117).

2.1.2 V KK je svojilni zaimek večinoma levo od odnosnice, stava na levi se ujema z nemškimi besedilom. V HK prevladuje stava na desni, večinsko ujemalna z latinskim, dvojnična je v italijanskem prevodu. Npr. v 1. zapovedi:

- KK levo, HK desno: *tvoi Bog* = NK: *dein Gott* = IK: *tuo Dio* ≠ HK: *Bog tvoi* = LK: *Deus tuus*;
 KK: *niegovu Ime* ≠ HK *ime niegovo*;
 KK: *tvoiga blishniga* ≠ HK: *blishnèga tvoèga*;
 KK: *foimi logri* ≠ HK *fauzheniki foimi*;
 KK in HK desno: 2. zapoved: KK: *Ne vsami vufta Gospoda Boga tvoiga*²⁰ = HK: *Boga tvoèga*;
 4. zapoved: KK: *Ozheta tvoiga inu Mater tvoio* = HK: *Otca tvoèga, i Mater tvoiu*.

V HK so primeri večinsko z inverzijo, izjema je na začetku, ujemalno v vseh jezikih:

moie Dajte (= KK: *moie Dete*, NK: *mein Kind*, LK: *mi fili*, ≠ IK: *figliuol mio*)

in v vseh treh primerih v *Zahvaljenju*: npr.

ovu spafitelnu fvitloft fvoega fvetoga Evægelia (KK zaimka nima).

Primerjava 3. dela (očenaš) izkazuje najbolj uravnoveženo stavo svojilnega zaimka v posameznih prevodih, levo v kranjskem in nemškem,²¹ desno v hrvaškem in latinskem,²² obojno v italijanskem očenašu:

- KK levo: *tvoie Ime, tvoie kraljevstvu, tvoia volia, nafh vfkadani kruh, nafhe dolge, nafhim dolshnikom ...*;
 HK desno: *Ime tvoie, kraljevstvo tvoie, volia tvoia, Kruh nafh vfkadani, dolge nafhe, dolshnikò nafhim* (= Očenaš 1564 in tudi 1560, *Tabla za dicu* 1561 (po Jembrih 1992: 33));
 NK levo: *dein Name, dein reich, Dein will, Unser teglich Brott, vnšere ſchulde, vnšern ſchuldigern*;

²⁰ Zapostavljenost prilastka v Kreljevi *Postili* kot odmik od prevodne predloge in na dodanih mestih Merše (2015: 91) uvršča med stilno ritmično učinkovite hotene spremembe (*befedo fvoio, oblubi Boshij*) oz. tip odnosnica + ujemalni prilastek, značilen za Krelja, Juričič spreminja v stilno neoznačeno stavo (Merše 2013: 159–160).

²¹ V obeh srednjeveških obrazcih se v očenašu stava razlikuje (*Rateški / Celovski rokopis* ima v treh zgledih inverzijo, v dveh pa ne (*twoye yime, naffen dalnykom*), *Starogorski* pa v nobenem levem prilastku).

²² V 6. delu se inverzija svojilnega zaimka v HK *vkèrvi moijoi, na vspomenutie moie* (dvakrat) ne ujema z LK (*in meo sangvine, in mei commemorationem*), le prvi zgled je skladen z IK (*sàgue mio, in mia comemoracione*), zgled v HK *telo moie* pa se sklada z LK in IK (*corpus meum, il corpo mio*).

LK desno: *nomen tuum, regnum tuum, voluntas tua, Panem nostrum quotidianum, debita nostra, debitoribus nostris;*

IK levo in desno: *il nome tuo, il regno tuo; la tua volōta, il nostro pane cotidiano, li nostri debiti, alli nostri debitori.*

V obeh katekizmi je zaznamovana stava pridevnika *božji*:

KK: *te defet Sapovedi Boshie* = HK: *děset Sapovedi Boshie*.²³

V obeh ni inverzije pridevnika *sveti, nebeški*, v HK je izjema zveza *sveti Duh*:²⁴

KK: *od fvetiga / v fvetiga Duha* ≠ HK: *od Duha fveti, vDuha fvetoga;*

KK: *k fvetimu Petru* = HK: *fvetomu Petru;*

KK: *Sakrament fvetiga kārfta* = HK: *Sakrament fvetoga Kārfta;*

KK: *kluzhi od nebeskiga kraljevstva* = HK: *kliuzhi od nebeskoga kraljevstva*.²⁵

V KK za razliko od HK ni inverzije pridevnika *večni*:

KK: *en vezhni leben* ≠ HK: *shivot vezhni;*

stava na levi v KK se ujema z NK, stava na desni v HK pa z LK in IK. Pri obeh je ujemalna dvojnična stava (inverzija ali ne) pridevnika *vse(ga)mogoči*:

levo: KK: *O lubi v ffigamogozhi Ozha* = HK: *O vfemoguchi Boshe i Otzhe;*

desno: KK: *Ozheta v ffigamogochiga* = HK: *Otca vfemoguchega*.²⁶

V *Zahvaljenju* se razkriva ujemalna nezaznamovana stava levih prilastkov, pa tudi različna razvrstitev lastnostnih pridevnikov v nizu zaradi različnega pomenskega poudarka:

KK: *nafhiga kārftianskiga Katehifma* = HK: *pravoga Kārftianskoga Katehifma;*

KK: *to sdravo luzh fvetiga Evangelia* = HK: *ovu spafitelnu fvitloft fvoega fvetoga Evāgelia.*

KK: *fvojim neumnim mladim Otrokom* ≠ HK: *fvojoi mladoi nerasumnoi dijci.*

V naslednjem zgledu iz *Zahvaljenja* se zamenjuje stava svojilnega zaimka in pridevnika *sveti*:

KK: *fvetim Duhom tvoijm* ≠ HK: *ftvoim Duhom fvetim.*

2.1.3 Svojlni / vrstni pridevnik je pri Trubarju desni neujemalni samostalniški rodilniški prilastek, tako pri Konzulu, le da je v prvem zgledu zapostavljen, kot v KK in HK pa je pretvorjen v levega pridevniškega:

²³ NK in LK imata na tem mestu samostalnik v rodilniku: *Die zehen Gebott Gottes, decem Dei praecepta.*

²⁴ V NK je pridevnik *sveti* vedno na levi strani, v LK in IK pa je zveza *sveti duh* z inverzijo: LK *Spiritum sanctum*, IK *spirito fanto*, kar lahko vpliva na HK.

²⁵ Kjer ni primerjave, v prevodih ni rabljen pridevnik.

²⁶ V NK, LK in IK je ta pridevnik vedno desno od odnosnice.

T. *ta Syn tiga zhloueka* (227) ≠ K. *Szyn tslovitsaŭki* (125);²⁷
 KK (1. del): *od doma te flushbe* ≠ HK: *is flushbene hiſhe*;²⁸
 KK (6. del, robna opomba): *Chriftuſovo Telo* (IK *corpo di chrifto*);
 KK (3. del): *Molitov Gofpodnia* = HK: *Molitva Gofpodnia* = LK: *Precatio Dominica*;
 KK (6. del): (Sakrament) *Vezherie Chriftuſove* = HK: *Vezhere Ifukàrſtove* = LK: *cæna dominica*; ostala prevoda imata neujemalni rodilniški desni prilastek: NK: *Das gebet des Herrn, des Nachtmal Chrifti*, IK: *la oracione del signore, della cena del signore*.

2.2 Nedoločni in določni člen v samostalniški zvezi

2.2.1 V *Pridigi* sta pri Trubarju zelo pogosto rabljena, Konzul pa ju odpravlja: le deloma ohranja pod vplivom Trubarjeve predloge nedoločni (T. *an-a-o* – K. *yedan -dna-o*) in redko določni člen oz. le v primerih, ko bi bil morda lahko pri obeh rabljen v vlogi kazalnega zaimka: T. *ta, ta, tu* – K. *ta, ta, to* / (*ov' -a -o*) – razlika v obliki pri Konzulu je morda razločevalna: *ta* za člen, povzet po Trubarju, *ov(i)* pa za kazalni zaimek, npr.:

T. *Ana Pridiga zhes te Criftuſeue beſede* (202) \emptyset , = K. *Prodika ſvrhu ovih Iſukrſtovih beſid* (102);
 T. *ano zhlouefsko oli kupzhouo Vero* (203) = K. *yedna tslovitsaŭka ili trgovſka Vera* (103);
 T. *Ta Vera ie ana podpurna oli an terden grunt* (205) \emptyset , = K. *Vera jeſt yedna podporna, i yedan tvrd fundament* (105);
 T. *Ta kerſzhanſka Vera, Ta Haidouſka inu Turſka Vera* (203) \emptyset ≠ K. *Krſtianſka Vera, Pogonſka Vera, Turſka Vera* (103).²⁹

2.2.2 V OB je tudi v kranjskem besedilu raba obeh členov glede na Trubarjevo omejena, v HK pa je odpravljena,³⁰ npr.:

– nedoločni člen:

KK: *Ieſt fãm en Chriftian*. (= NK) \emptyset ≠ HK: *Ia iefãm kãrſtianin*. (= LK, IK);
 KK: *en vezhni leben* \emptyset HK: *ſhivot vezhni*;

– določni člen:

KK: *to kãrſhanſko pravo Vero* \emptyset ≠ HK: *pravu kãrſtianſku Veru*;
 KK (6. del): *Ta*³¹ *kelih ie ta novi Teſtament* \emptyset ≠ HK: *To ieſt pehar novoga Teſtamenta*;

²⁷ Slovenski standardni prevod *Svetega pisma* (1996, 2003, www.biblija.net) ima tudi posplošeno zaporedje z inverzijo svojilnega pridevnika *sin človekov* (npr. Mt 26,24 za Trubarjevo *Ta ſyn tiga zhloueka*), npr. v *Novi zavezi* v 58 pojavitvah. Orožen (1996: 179) pri Krelju ugotavlja ob spremembi (*Angel Gofpodnij*) ohranjanje svojilnega rodilnika v razlagalnem delu *Postile*, morda pod glagoljaškim vplivom.

²⁸ NK ima zloženko (*dienſthauſe*), LK in IK pa samostalniški desni rodilniški prilastek (LK *domo ſeruitutis*, IK *casa di ſeruitu*).

²⁹ Le v latiničnem katekizmu je dodano: *i vſaka druga kriva Vera* (103, G IIIa, prim. Jembrih 1992: 234).

³⁰ Raba člena je značilna za NK (npr. *ein Chriſten Menſch, ein Ewigſ leben*), določnega tudi za IK (delno v naslovih: *IL PADRE., IL FIGLIVOLO., PADRE., FIGLIVOLO., LA PRIMA PARTE ...*; v molitvi: *La refurecione della carne, e la uita eterna; tuo e' il regno, la potencia, e la gloria* idr., medtem ko v LK člena ni.

³¹ V NK in LK se na tem mestu potrjuje raba kazalnega zaimka (NK: *Trincekt [!] alle darauß difer Kelch iſt das Neue Teſtamēt*, LK: *hic calix nouum teſtamentum eſt*).

KK (Zahvaljenje): **tim** modrim \neq HK: premudrim.

Čeprav je znano, da je Krelj člen deloma opuščal,³² v katekizmu določni člen nastopa precej pogosto, npr.:

ta Euangelion, **v**im Imeni, *ta* Sakrament fvetiga /.../, *ta* prvi del /.../,

tako tudi v molitvah:

Gmaina **tih** fvetnikov; vftaenie **tiga** Meša, toda: Odpufchanie Grehov,

opusti pa ga v naslovih, npr.:

Pervi del, Perva sapoved, Molitov Gospodnia, Apostolska vera, Sakrament Vezherie Christufove, razen **To** predigårftvu,

medtem ko ga HK ne uporablja. Izjemna raba člena, morda le v vlogi kazalnega zaimka v HK se kaže le v *Zahvaljenju*:

KK: **to** sdravo luzh fvetiga Evangelia ushgal = HK: **ovu** spafitelnu fvitlofti;

KK: **vtei** Luzhi shivimo = HK: **vatoi** fvitlofti.

2.3 Kalkirana predložna zveza sredstva in posredništva

Kalkirana predložna zveza sredstva in posredništva po nemščini večinoma ostaja (*f*kufi – *β*kroz(i)), nekajkrat pa ga pri Konzulu zamenjuje ustreznik slovanskega izvora *po*, vzročni *radi* (tudi priredno dvojnično) ali zveza *s pomoću*. Ugotovljeni so naslednji tipi:

a) kalkirani predlog se ohranja:

T. **f**kufi te Sacramente tige fuetiga kerfta (210) = K. **β**krozi Szakramente Krfta i Vetsere Iβukrftove (109);

b) pri Konzulu ga zamenjuje predlog *po*:

T. *To Vero nim Bug da f*kufi *fuyo besedo* (210) \neq K. *Ovu Veru nam Bog daye po* *β*vojoy beβidi S. Evangelia (109);

c) pri Konzulu je uporabljena zveza *s pomoću*:

T. **f**kufi *to muzh fuetiga duha* (210) \neq K. **β**pomochu *Duha Szvetoga* (109);

č) Konzul ga zamenjuje ali dopolnjuje s hrvaškim vzročnim predlogom *radi* in dodaja novo pomensko vrednost:

T. **f**kufi *ta pogled vto kazho* (227) \neq K. **radi** *pogleda na zmiyu* (125);

T. **f**kufi *toVero* (228) = + \neq K. **β**kroz **i** **radi** *Vere* (124).

³² Prim. rabo člena in omejitve rabe pri Krelju (Rigler 1968: 118–119, Orožen 1996: 179, Meršič 2013: 158) oz. odpravo člena v HK glede na KK v Čupković (2016: 90, 2018: 230–231).

OB teh zvez v katekizemskem delu nima, razen v robni opombi (A5b):

*Sato oben Poftavo popolnoma ne dershi. oben **fkusi** nio tudi Vnebefa ne pride.*³³

2.4 Besednozvezne razširitve

Priredne besednozvezne razširitve so zaradi pomenske natančnosti prevoda pogostejše pri Konzulu,³⁴ uvajanje dvojne formule ima slogovno retorično in pomensko razlagalno vlogo:³⁵

T. v *nadlugah* (209); K. *nevolah i tugah* (107);
T. *faftopnosti* (233); K. *razumu ni mudrofti* (130).

V OB zaradi drugačne besedilne vrste ni razširitev, razen v zgledu iz *Zahvaljenja*, kjer je razširitev v obeh besedilih, vendar je v KK v določilu, v HK pa v jedru:

KK: *O lubi vfigamogozhi Ozha* – HK: *vfemoguchi Boshe i Otzhe*.

3 Stavčna skladnja

V stavčni skladnji je v hrvaških prevodih redkeje prisotna kalkirana glagolska vezljivost po nemških vzorcih, odvečna raba izraženega osebka v obliki osebnega zaimka pa se izkazuje pri vseh, a jo Konzul pogosto opušča. Različen besedni red se kaže v stavi (zloženega) povedka v stavku, ki je tudi pri Konzulu včasih za drugimi stavčnimi členi, in redko v naslonskem nizu.

3.1 Kalkirana desna glagolska vezljivost

3.1.1 Kalkirani predložni morfem glagola je pri Konzulu ob glagolih rekanja redko še prisoten (*reči / govoriti, klicati h komu – govoriti komu*), npr.:

T. *gftetimu Petru taku gouori* (209) $\emptyset \neq$ K. *S. Petru tako govori* (109);
T. *klyzhemo na nega* $\emptyset \neq$ K. *ga zazivamo*.

V OB (4.–5. del) je pri glagolih rekanja v HK kalkirani predložni morfem glagola *k* enkrat izkazan, skladno z NK in IK, enkrat pa ga ni, ujemalno z LK:

KK: *govoriti h komu* (= NK, IK) / *proti komu* $\emptyset \neq$ HK: *govoriti komu* (= LK) / = *h komu*:
KK: *govoriti kvfeim fvoim Apostolom* / **proti** *fvoijm Iogrom*; $\emptyset =$ HK: *govoriti vfim Apostolom*
/ *kauzhenikom*; NK: *spricht zu seinen Aposteln* / *redet zu seinen Jungern*;

³³ Za dopolnilo se zahvaljujem recenzentu, ki v celi OB ugotavlja še en zgled: *vfe nam kisvelizhanu potrebne fluke prave kâr/fhanske katholiške vere fkusi fvetiga Duha resodivene inu sapifane ima* (F3b).

³⁴ Prim. sinonimne nize v Jembrih (2007: 230–131).

³⁵ Prim. Seitz 1995, Ahačič (2007: 302–303), Merše (2013: 156–157, 2015: 85) za *Postilo* navaja dvočlenske sopomenske zveze prevzetega (po izvorniku) in uveljavljanje domačega izraza (2013: 156–157, 2015: 85).

LK: *locutus est Apostolis fuis / discipulis fuis dicens*;
 IK: *parló / a parlato /.../ alli fui difcepoli dicendo*.

Tudi namerno dopolnilo uvaja v nemščini rabljen morfem *k*:

KK: *storiti / piti kmoimu spominu* (= NK: *zu meinem gedechtniß*) ≠ HK: *na vfpomenutie moie* (LK, IK in 'v');

KK: *prelita bode kodpufchaniu Grehov* (= NK: *zur Vergebung*) ≠ *vaodpufchание grihov* (= LK: *in remiffionem*, IT: *per la remiffione*).³⁶

3.1.2 Pri Trubarju in Konzulu se ohranja morfem *od* za vsebinski predmet (*govoriti od česa*), kar morda izpričuje njegovo dejansko rabo v govoru in ne skladijskega kalka:

T. *od take duhovske fhpiſhe poufod tu fuetu pifmu gouori* (223–224) = K. *od takove duhovne pyche povſuda Pijſmo govori* (122);

T. *rad od buga gouori* (237) = K. *rad od Boga govori* (134).

V KK ta predmet ni uporabljen razen v posamostaljeni pretvorbi:

KK: 6. del: *Te befede od Vezherie Chriſtufove ø*, ≠ HK = NK, LK brez morfema (*verba uidelicet cænæ dominicæ*), IK ≠ (*cioe della cena del ſignore*).

3.1.3 Kalkirani predložni morfem *čez* je pri Konzulu zamenjan z danes v hrvaščini neizkazanim predlogom *svrhu* (*čez – svrhu*):

T. *Ana Pridiga zhes te Chriſtuſeve befede* 'ob Kristusovih besedah' (202) = K. *Prodika ſvrhu ovih Iſbukrſtovih beſid* (102);

T. *Tu vſe Bug dopuſti pryti / zhes te ludi / fa uolo tiga greha* (219) = K. *To vſe Bog ſſalie ſvrhu lyudi chicha Griſha* (118).

3.1.4 Naklonska zveza nujnosti *imeti* + nedoločnik se ohranja tudi v hrvaškem besedilu:

T. *de my Verni nihdar obeniga pomankana imamo imeiti* (206) = K. *de mij verni nigdar niednoga pomankania ni potribe nimamo imeti* (106);

KK: 3. del: *Boga ſamiga imamo moliti*; HK: ≠ ø (ni robne opombe);

KK (Zahvaljenje): ø (*zhaſtimo, ſahvalimo*) ≠ HK: *Tako imamo vſi ſahvaliti i zhaſt dati Bogu Otcu Stvoritelu*.

3.1.5 Trubarjevi glagolski kalki po nemških predponskih glagolih (prim. Merše 2003) so pri Konzulu pogosto odpravljene:

T. *To iſto Arznyo ye ſam goſpud Bug /.../ inu vſem ludem poſtauil naprei /.../ inu fui ferd pruti nemu cillu poloſhiti doli* (221–222);

K. *Ovu iſtu Likariyu /.../ i vſim lyudem prikazal /.../ i ſvovi ſbrd ſtanovito od nega ſavſtima odvratiti* (120–121).

³⁶ Morfem *k* po nemščini pa ostaja v zaporednostni prislovni zvezi: T. *Htretimu* (220) = K. *K'tretomu* (119) 'tretjič'. Prim. enak zgled v Kreljevi *Postili* (Merše 2013: 140).

3.2 Raba osebnostnih oblik v vlogi osebk

Osebek v obliki osebnega zaimka v imenovalniku je izražen v slovenskem in hrvaškem besedilu, čeprav ga Konzul tudi odpravlja:

- T. *Jeft fem fastopniſhi /.../ fakai ijeft derſhim /.../ Satu ijeft vezh lubim* (214) = K. *Ya yeβam razumnei od βtareih, zats ya drsim /.../ zato ya veche lyubim* (113);
 T. *katerih my ne vidimo* (205) = K. *kih mi nevidimo* (105);
 T. *On ye vmerl* (231) = K. *On ye umrl* (128);
 T. *Nu aku bi my hoteli /.../ (inu kadar my taciga /.../) (207) ø ≠ K. No, ako biβmo hotili /.../ (i kada takovih riti /.../) (107).*

Tudi v OB v HK osebnostna oblika večkrat ni izražena:³⁷

- KK: *Ieft fām en Chriſtian.* = HK: *Ia iefām kārſtianin.* = NK: *Ich bin ein Chriſten Menſch.*
 = IK: *Io son huomo chriſtiano.* ≠ LK: *Homo ſum Chriſtianus.*
 KK: 1. zapoved: *IEST GOŠpod fām tvoi Bog* = HK: *Ia iefam Goſpodin Bog tvoi* = NK: *Ich der Herr bin dein Gott* = LK: *Ego Iehova ſum dominus Deus tuus* = LK: *Io ſignor sō tuo Dio*;
 KK: *Mi ſmo ſliſhali* ø ≠ HK: *Kad ſmo /.../ ſliſhali*;
 KK: 4. del: *Ieft ozhō tebi dati kluzhe* = NK, IK ø ≠ HK: *Tebi ozhō dati kliuzhe* (nepremi predmet se prestavi na začetek povedi) = LK: *Et tibi dabo claves*;
 KK: *IEST VEROIEM VBOGA* (= NK, IK) ø ≠ HK: *Veruii vBoga* (= LK) = K. 1564: *Veruju v jedinoga Boga.*

3.3 Deležniški polstavki

Osebnostne glagolske oblike pri Trubarju in Krelju redko zamenjujejo tvornosedanja deležja in deležniki (zlasti leksikalizirani *rekoč*),³⁸ pogosteje pa se pojavljajo pri Konzulu in v HK, kjer se večkrat ujemajo z LK in IK oz. so značilni le za slednja (prim. 3.5.2.1). V HK in LK najdemo pri različnih glagolih tudi tvornopreteklo deležje / deležnik, ki ga ostali nimajo, npr.:

- T. *In Sūma* (230) ≠ K. *Kratko govorech* (127);
 T. *inu gori iemle* (210) ≠ K. *popravlayuchiſe i pobolſſayuch* (109);
 KK (2. zapoved): *niegovu Ime sa marſkai vuſta vsame* ≠ HK: *prijemliuchega Ime niegovo utafchinu* (NK –; LK –, IK –);
 6. del: KK: *vezherial* (= LK: *cænavit*) ≠ HK: *vezherajuchi* (= IK: *cenando*);
 KK: *vsame kruh, sahvali, garaslomi, inu da fvoijm logrom rekoč* (≠ NK *ſprach*; LK = *dicens*) ≠ HK: *vse kruh, blaſloſviga, i hvale vsdavſhi, raslomi i rezhe* = IK = *preſe il pane et hauendolo benedetto, e rendute le gracie*,³⁹ *loruppe, e diede alli ſui diſcepoli dicēdo*);
 KK: *sahvali inu pravi* ≠ HK: *hvalu vsdavſhi da nijm govorechi* (≠, = LK: *cum gratias egiffet, dedit illis dicens*, IK: *e rendute le gratie, lo diede a'quelli dicēdo*).⁴⁰

³⁷ Orožen (1996: 179) poudarja, da je Krelj spoznal »osnovno razliko med slovenskim in nemškimi jeziki in spremenil razvrstitev člena in zaimka po zakonitostih slovenskega jezika«.

³⁸ Povečano rabo deležij pri Krelju omenja Orožen (1996: 167, 183–184), Ahačič jih na istih mestih nahaja tudi v grški in latinski predlogi (2007: 281), Merše navaja Kreljevo razširitev z *rekoč* za navezovalnim *to je* in pred dodanim vsebinskim pojasnilom glede na Spangenberg (2015: 80).

³⁹ V IK sta tudi uporabljena tvorna pretekla gerundija. Za podatek se zahvaljujem Martini Ožbot Currie.

⁴⁰ Zgled z deležniškimi zvezami iz več hrvaških katekizmov navaja tudi Čupković (2016: 90).

3.4 Zanikani rodilnik

V pridigi je večinoma upoštevan, v KK pa ga za razliko od HK pri zapovedih zamenjuje tožilnik⁴¹ (pri srednjem spolu samostalnika), kar se ujema z NK, LK in IK, dvakrat pa ostaja (pri ženskem spolu):

T. *ta ne bode imel tiga vezhniga lebna* (223) = K. *neche sivota viditi* (121);

prim. še zgled pri 3.1.4, kjer je vidno, da ob nikalnih zaimkih Trubar nima zanikane oblike glagola (*imamo*), Konzul pa jo ima (*nimamo*):

T. *obeniga pomankana* (206) = K. *niednoga pomankania ni potrebe* (106);

KK: 2. zapoved: *Ne vsami vufta Ime Gospoda Boga* ≠ HK: *Ne primi Imena*;

KK: 8. zapoved: *Ne govori krivu prizhovanje* ≠ HK: *Ne govori kriva svedozhaftva*;

KK: *Ne sheli tudi tvoiga blishniga shene, ne Hlapca: ne Dekle /.../* = HK: *Ne shelij hifhe / shene niegove*.

3.5 Besedni red

3.5.1 Zaporedje dajalniške osebnozaimenske oblike in tretjeosebne edninske oblike pomožnika se od sodobne slovenske razlikuje, pri Konzulu enkrat ujemanje s Trubarjem, drugič razlikovalno:

T. *katere ye nam Bug oblubil* (208) = K. *ke ye nam Bog obechal* (107);

T. *Sa tiga uolo ye nam potreba* (207) ≠ K. *I czichtoga nam ye potribno* (107).

Brez osebka pa nastopa pri obeh ne glede na strukturo časovne oblike z zaimskim nepremim predmetom na začetku stavka:

T. *Nam oblubi /.../ nam oblubi* (205–206) = K. *Nam ye obechal /.../ Nam ye obechal* (105).

Tudi v OB je v podrednih stavkih opaziti poseben besedni red ali zaimenske oblike kot premege predmeta za osebkom ali trpnega morfema *se*, kjer v HK, NK, LK ustreznega besedila ni: KK (6. del, robna opomba):

koker da bi Christus naf ne bil celu odrefhil; KK (nerelevantno v pesmi): *da bi od naf se vsel tvoi uk*. (IK: *nō ci haueste pfettamēte sātificati*).

3.5.2 Besedni red povedka v stavku

3.5.2.1 Besedni red glagolske oblike v stavku se na splošno ujema z današnjim, zlasti Trubarjeva stava nezloženega povedka. Za drugimi stavčnimi členi se povedek ali njegov del pojavlja občasno celo pri Konzulu, neujemanje s Trubarjem, oz. je značilen le za Trubarja:

T. *Ali ana taka Vera ne pride od nas* (209) ≠ K. *Ali yedna takova vera od nafb neibhaya* (109);

⁴¹ Rabo tožilnika za Krelja v *Postili* navaja Merše (2013: 159), s popravki v rodilniško obliko pri Juričiču.

T. *Aku nekar / taku nim niſhter veryame / inu ne dei / po nih vuki.* (213) =, ≠ K. *I akoſe neſklada, takoim niſtar ne veruye, i niſtar po nih Nauku ne tsinij.* (112);
 T. *Nikomere ne dei hudu* (238), *obyſhze te bolnike* (241 = 239) ≠ K. *nikomur zla netsinij; Rad nemochnike pohodi* (135);
 T. *Inu kar on kuli dobriga / pruti Bogu oli ludem / po boſhy uoli / dei* (241) ≠
 K. *I tsa godi on dobra tsini ſuprot Bogu ili lyudem po Bosyoi voli* (137).

V OB je nezloženi povedek tudi ujemalen kot v NK (*und tauffet ſie im Namen*), medtem ko je v LK in IK uporabljene deležnik (*baptizantes eos; battezzando quelli*):

KK: 4. del: *Inu kārſtiteijh vtim Imenu Ozheta /.../* = HK: *I kārſtite njih vaime Otza /.../*.

Samo v HK je za načinovnim prislovom osebek pred povedkom, stava povedka se ujema v vseh prevodih ne glede na časovno obliko takoj za načinovnim prislovom, v KK in NK je poudarjen še s *sam* pred in za osebkom; v romanskih prevodih je povedek zložen in dodano še sedanje deležje *rekoč* (*dicens, dicendo*):

KK: 5. del: *Tako govori ſam Chriſtus proti ſvoijm Iogrom* (A 5g) ≠
 HK: *Ovako Ifukarſt govori kauzhenikom.* (B 5b);
 NK: *Alfo redet Chriſtus felbs zu feinen Jungern;*
 LK: *Sic locutus eſt Chriſtus diſcipulis ſuis dicens.*
 IK: *DI quello ha parlato in ſan Math. al 28. & in ſan Mar. al. 16. alli ſui diſcepoli dicendo.*

3.5.2.2 Za razdruženo stavo zloženega povedka je v obeh besedilih v nedoločniških zvezah ali opisnih časovnih glagolskih oblikah opazna neosebna oblika na koncu, celo samo pri Konzulu:

T. *Nu ſdai pag hozhmo / od te Shege inu miſli / tiga Verniga zhloueka / gouoriti.* (213) =
 K. *No, bada hochemo od obitsaya, miſli i volie toga vernoga Tslovika gouoriti.* (112);
 T. *ſpofna de nemori* [!] vtim *ſhiuoti cillu byti pres grehou* (241) ≠ K. *ſpozna da nemore v'tom sivotu ſa vſhima prez grijha biti* (137).

Zloženi povedek je v KK ali združen ali razdružen za premim predmetom, v HK pa vedno skupaj v drugačnem zaporedju pomožnika za tvornopreteklim deležnikom, ujemalno z LK:

KK (4. del): *SAM IESVS CHRISTVS. ie kyſeim ſvoim Apoſtolom govovil letaku: Meni ie dana vſa oblaſt /.../* ≠ HK: *Ovako govovil ieſt ſam Goſpodin Ifukarſt vſim Apoſtolom ſvoim: Dana ieſt meni vſa oblaſt /.../;*
 NK: *Alfo ſpricht Chriſtus zu ſeinem Apoſteln: Mir iſt gegeben aller gewalt /.../* (C 2b);
 LK: *Sic locut' eſt dominus IESVS Apoſtolis ſuis, dicens: Data eſt mihi omnis poteſtas* (C 5f);
 IK: *Cosi parló il ſignor noſtro Ieſu Chriſto alli ſui diſcepoli dicēdo, A' me e' ſtata data ogni poteſta /.../* (D 5a).

Opazna je še sistemska zamenjava stave pomožnika za deležnikom v oblikah prihodnjika; sprememba stave prislovnega določila (*v nebesih*) med obe sestavini povedka v drugi povedi samo v KK je morda pogojena slogovno (ukinja paralelizem členov) ali poudarja protipomenskost:

KK (4. del): *Kar kuli ſveſheſh na Semlij bode ſvesanu vnebeſih. Inu kar kuli odveſheſh na semlij, bode vnebeſih odveſanu;*

HK: *Zhagodi fveshefh na Semlij fvesanu bude i na nebefih. I zhagodi rasveshefh na semlij, rasvesanu bude na nebefih.*

3.5.3 Besedni red stavčnih členov v stavku

Različna razporeditev stavčnih členov v slovenskem in hrvaškem besedilu je morda odvisna od različne členitve po aktualnosti oz. od drugačnih skladenjskih zakonitosti v obeh jezikih:

T. *Jefus Chriřtus ta nam od tiga gar ano lepo pergliho daie Joh. iij. kir prau i / koker ie ta Moifes pouifhal / to kazho vti puřhzhau i glih taku more pouifhan biti ta Syn /.../ (226–7);*
K. *Iřukrřt nam daje od toga yednu vele liju priliku: Ivan na 3. piřfe. Kako ye Moıřbei zmiyu uzviřil vapuřtini, tako jeřt potribno da bude uzviřfen Szyn /.../ (125).*

V zgledu iz OB spremni stavek v KK uvaja osebek, v HK pa načinovni prislov, v KK je zložen povedek v zaporedju pomožni glagol + opisni deležnik razdružen, in sicer za nepremim predmetom, v HK pa je naveden v obratnem zaporedju, ki ni značilno za slovensko rabo, in takoj za prislovom, sledi mu osebek in nato nepremi predmet; tudi dobesečni navedek ima drugačno razvrstitev nepremega predmeta in povedja v trpniku stanja (*kaj biti dan komu*): v KK ga uvaja predmet in običajno zaporedje zloženega povedka, v HK pa povedek s trpnim deležnikom na začetku:

KK: 4. del: *SAM IESVS CHRISTVS. ie kvjeim fvoim Apostolom govoril letaku: Meni ie dana vřa oblařt na Nebu /.../;*

HK: *Ovako govoril ieřt řam Gofpodin Iřukarřt vřim Apostolom fvoim: Dana ieřt meni vřa oblařt na /.../.*⁴²

3.6 Stavček – stavčni člen

Zamenjavo stavčne zgradbe s stavčnočlensko izkazuje Trubarjev časovni podredni stavek s povedjem *ležati na smrti*, ki ga Konzul nadomesti s prislovnim določilom časa:

T. *kadar na řmerti leřhimo* (207) – K. *uvrime řmrti* (107).

V OB pa ima ravno obratno stavčni člen kranjsko besedilo:

KK (6. del): *po vezherji* – HK: *potom kad vezhera*.

4 Povedna skladnja

Ugotovljene so naslednje spremembe v stavčni zgradbi povedi: a) sprememba priredja v podredje in obratno: npr. v naslednjem primeru je pri Trubarju brezvezniško priredje, pri Konzulu pa je izraženo vzročno podredno razmerje z veznikom *yere*:

T. *taku taka Vera / nei praua / temuzh ye ana norřka falřh manunga / kir ře animu taku řdy / de ye / tar nei / pres te befede bořhye / ne more praua Vera byti.* (211);

⁴² Prim. še zgleđa za stavo glagolskih oblik v prihodnjiku v 3.5.2.2.

K. *tako ta Vera nij prava, nego ye jedno ludo drsanje i razum, da že yednomu vidi daye tako, tere nij, yere pres bešide Bosye nemore prava Vera biti* (110).

4.2 Priredne glagolske stavčne sopomenske razširitve so pogostejše pri Konzulu:

T. *pokori* (220) – K. *kaye i pokori* (118);
T. *strafala* (218) – K. *kaftigala i mutsila* (116);
T. *odpelati ali odpehniti* (233) – K. *odrinuti* (130).

5 Medpovedna skladnja

5.1 Prisotnost/odsotnost medpovednega povezovalca

V *Pridigi* je opazna prisotnost oz. odsotnost medpovednega povezovalca: pri Konzulu glede na Trubarja izstopa vezalni / protivni veznik v vlogi medpovednega povezovalca na začetku povedi in v stavčnem priredju, npr.:

T. *Ta Vera /.../* (203) – K. *I ova Vera* (103) – na začetku odstavka;
T. *Tu mi vŕe* (225) – K. *A to mij vŕe* (123).

5.2 Različno členjenje na povedi in odstavke

Razlikuje se tudi členjenje povedi in redko odstavkov, npr. pri Trubarju ni nove povedi, pri Konzulu pa je uvedena, lahko pa odstavek vpelje tudi Trubar:

T. */.../ inu nas varuie / oli per tim fmo my vezh / koker ty Neuerni podueršeni /.../* (206);
K. *»/.../ tere naŕ tsuva. (odstavek) Ali v'tomvga mij yeŕŕmo veche nego neverni griffniczi, podlosni /.../«* (106);
T. *inu na nega beŕedi. (odstavek) Ali ena taka Vera / ne pride od nas* (209) – K. *i na negovoi beŕedi: Ali yedna takova vera od naŕ neiŕhaya* (108–109).

V OB je v KK v *Zahvaljenju* dvopovedni del besedila v HK zamenjan z enopovednim s pretvorbo enostavčne povedi v KK v časovni odvisnik in druge povedi v glavni stavek, ki ga uvaja načinovni prislov:

KK: *Mi fmo flifhali inu saŕtopili vŕih ŕheft delov naŕhiga K. k. Natu vŕi Boga Ozheta Stvarnika Iesufa Chriŕtufa, Inu /.../ zhaftimo, inu viŕoku saŕvalimo: kâr ie vnaŕhŕih /.../ ushgal /.../;*
HK: *Kad fmo ovih ŕheft delov pravoga K. K. flifhali i rasumeli: Tako imamo vŕi saŕvaliti i zhaft dati Bogu Otcu Stvoritelu /.../: Sato da je vaŕlovŕŕŕŕŕŕ /.../ vaŕhgal /.../.*

6 Sklep

Kontrastivna primerjava starejših skladijskih posebnosti obeh slovenskih in hrvaških besedil je v precejšnji meri potrdila hipotezo o relativni neodvisnosti hrvaških besedil od vpliva nemških skladijskih struktur, pri Konzulu preko Trubarjeve predloge. Konzulov prevod se vendarle delno navezuje na Trubarjevega v posameznih besednozveznih in stavčnih značilnostih. Viden je v redki, po nemščini morfemsko posneti, rabi nedoločnega in določnega člana, slednji je v OB omejen že pri Krelju (razen delno v očenašu, apostolski veri in Zahvaljenju) in odpravljen

v hrvaškem katekizmu razen v Zahvaljenju. Trubarjev in hkrati nemški vpliv je ob izpričanih dvojnicah z zaznamovano stavo izkazan v slogovno nezaznamovani stavi levega ujemalnega prilastka (predvsem svojilnega zaimka in tudi pridevnika) levo od odnosnice, kar se večinsko potrjuje, ujemalno z nemškim, v kranjskem katekizmu OB, prevladujoča stava svojilnega zaimka desno od odnosnice v hrvaškem katekizmu pa se ujema z latinskim, inverzija pridevnika je značilna za zvezo *duh sveti in život večni*. Občasno jo spremljamo v desni glagolski vezljivosti s kalkirano rabo predložnega morfema glagola (*k, čez – svrhu*) in v kalkiranih predložnih zvezah (*skozi – skroz, po, s pomočju, radi*). Vsa besedila se ujemajo v odvečni rabi osebnega zaimka v vlogi osebka, ki ga Konzul delno odpravlja, v OB je značilen za vse prevode razen latinskega. Konzulove besednozvezne in stavčne razširitve dokazujejo njegovo težnjo po večji razumljivosti in samostojnosti pri prevajanju. Besedni red nezloženega ali neosebnege dela zloženega povedka variantno izkazuje pri Konzulu celo pogostejšo stavo na koncu stavka za desnimi delovalniki kot pri Trubarju, roditelja v zanikanem povedku ne upošteva zlasti Krelj.

Neodvisnost od slovenske predloge se kaže v pogostejši zaznamovani stavi levega ujemalnega prilastka desno od odnosnice, kar je v OB značilno za hrvaški katekizem in pogosto ujemalno z latinskim, le delno italijanskim; v zamenjavi neujemalnega desnega roditeljskega samostalniškega prilastka z ujemalnim levim, v ukinjanju nedoločnega in pogosto določnega člena, skladno z latinščino, v nekaterih vezljivostnih vzorcih, predložnih zvezah, v odpravi kalkiranih glagolov s smernimi prislovi po nemških predponskih glagolih. Za hrvaška besedila so po glagoljaškem izročilu, skladno z romanskima prevodoma v OB, redko v slovenskih (*rekoč*), značilne sedanjiške polstavčne deležijske in deležniške zgradbe, v hrvaškem in italijanskem katekizmu v OB celo tvornopretekli deležniki. V medpovedni skladnji pri Konzulu izstopa vezalni veznik v vlogi medpovednega povezovalca na začetku povedi in v stavčnem priredju, mestoma je drugačno členjenje povedi in redko odstavkov.

VIRI IN LITERATURA

Kozma AHAČIČ, 2007: *Zgodovina misli o jeziku in književnosti na Slovenskem: protestantizem*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

– –, 2008/2009: Skladnja in retorični modeli v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja. *Slavistična revija* 56/4, 57/1, [93]–104.

– –, 2013: Nova odkritja o slovenski protestantiki. *Slavistična revija* 61/4, 543–555.

Gordana ČUPKOVIĆ, 2016: *Jezik hrvatskoga katekizma Otroče Biblije. Meandrima hrvatskoga glagoljaštva*, Zbornik posvečen akademiku Stjepanu Damjanoviću o 70. rođendanu. Ur. T. Kuštović, Mateo Žagar. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada. 75–94.

– –, 2017: *Jezik i reformacija*. Ogleđi iz dijakronijske sintakse i semantike. Zadar: Sveučilišće u Zadru.

– –, 2018: *Jezik Senjaninova Razgovaranja (1555)*. *Čakavska rič* XLVI, 1–2. 217–234.

Matthias FLACIUS ILLYRICUS, 1549: *De vocabulo fidei et aliis quibusdam vocabulis explicatio vera utilis, sumta ex fontibus Hebraicis*. Vitebergæ. Dostopno 20. 10. 2017 na: <https://books.google.si/books>.

– –, 1555: *De voce et re fidei, contra Pharisaeicum Hypocritarum fermentum /.../*. Basileae. Dostopno 20. 10. 2017 na: <https://books.google.si/books>.

Fran, slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, 2014–, različica 3.0, Dostopno 11. 2. 2018 na: www.fran.si.

Alojz JEMBRIH, 2007: *Stipan Konzul i »Biblijski zavod« u Urachu*. Zagreb: Teološki fakultet »Matija Vlačić Ilirik«.

Stipan KONZUL, 1561, 1994: *Katekizam, Edna malahna knjiga /.../ s pomočjo dobrih Hrvatov sad nai prvo istumačena*. Tübingen 1561. Ur. A. Jembrih. Biblioteka pretisaka, Knjiga 7. 1994. Pazin: Istarsko književno društvo »Juraj Dobrila«, Buzet: Katedra Čakavskog sabora, Želježno / Eisenstadt: Hrvatsko kulturno društvo u Gradišću, Beč / Wien: Hrvatski akademski klub.

– –, 1564, 1992: *Katekizam, Jedna malahna knjiga. V hrvatski jezik istumačena*. Tübingen 1564. Ur. Alojz Jembrih. Biblioteka pretisaka, Knjiga 5. Pazin: Istarsko književno društvo »Juraj Dobrila«, Buzet: Katedra Čakavskog sabora, Želježno / Eisenstadt: Hrvatsko kulturno društvo u Gradišću.

Sebastijan KRELJ, 1566, 1987: *Otrozhia Biblia*. Regensburg. Ljubljana: Mladinska knjiga (Monumenta Litterarum Slovenicarum).

Majda MERŠE, 2003: Skladenjski kalki v zgodovini slovenskega knjižnega jezika (prevze-manje, raba in primerjava s stanjem v slovanskih jezikih). *Slavistična revija* 51 (posebna številka), 81–103.

– –, 2013: Prepoznavnost in značilnosti besedja slovenskih protestantskih postil 16. stoletja. *Slovenski knjižni jezik 16. stoletja*. Ljubljana. 129–145.

– –, 2013: Kopitarjev knjižnojezikovni vzor in *Postilla 1578*. *Slovenski knjižni jezik 16. stoletja*. Ljubljana. 147–160.

– –, 2015: Kreljeva *Postilla slovenska (1567)* v odnosu do Spangenbergove prevodne predloge. *Stati inu obstatu: revija za vprašanja protestantizma* 21/22, 74–97.

Mijo MIRKOVIĆ, 1980: *Matija Vlačić Ilirik*. Prva knjiga. Pula: Čakavski sabor, Rijeka: Otokar Keršovani.

France NOVAK, 2001: Trubarjev *Philopatridus Illyricus*. *Jezikoslovni zapiski* 13/1–2, 116–117.

– –, 2007: Trubarjev *Philopatridus Illyricus*. *Merkujev zbornik*. Ur. Silvo Torkar. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 297–302.

Martina OROŽEN, 1987: Kreljeva »Otročja biblija«. *Otrozhia Biblia*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 139–161.

– –, 1996: Kreljeva »Otročja Biblija«. *Poglavja iz zgodovine slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 161–169.

– –, 1996: Kreljev jezikovni koncept. *Poglavja iz zgodovine slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 170–187.

Janez ROTAR, Delo Primoža Trubarja za glagolsko in cirilsko knjigo. *Protestantismus bei den Slowenen – Protestantizem pri Slovencih*. *Wiener slawistischer Almanach*, Sonderband 13. 39–57.

OTROZHIA BIBLIA. Faksimile. Monumenta litterarum slovenicarum 20. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Francka PREMK, 2009: Po sledih še malo znanega Trubarja. *Historični seminar* 7. Ur. Katarina Šter in Mojca Žagar Karer. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 89–111.

Jože RAJHMAN, 1977: *Prva slovenska knjiga v luči teoloških, literarno-zgodovinskih, jezikovnih in zgodovinskih raziskav*. Ljubljana: Partizanska knjiga.

—, 2008: *Teologija Primoža Trubarja*. Ur. Fanika Krajnc - Vrečko. Ljubljana: Teološka fakulteta.

—, 2013: *Trubar, Primož (1508–1586). Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU. Dostopno 11. 2. 2018 na:

<http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi729148/#slovenski-biografski-leksikon>.

Jakob RIGLER, 1968: *Začetki slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Elisabeth SEITZ, 1995: *Govorniško stilno sredstvo ali pomoč prevajanju?: dvojlično vezniško priredbe v izbranih besedilih Primoža Trubarja, Martina Lutra in njunih sodobnikov. Slavistična revija* 43/4, [469]–489.

Sveto pismo na internetu. Dostopno 18. 3. 2019: www.biblija.net.

—, 1998: *Primus Truber – Schöpfer der slovenischen Schriftsprache*. (Slavistische Beiträge 363). München: Verlag Otto Sagner.

Primož TRUBAR, 1550, 1970: *Catechismus in der windischenn Sprach: sambt einer kürtzen Ausslegung in gesang weiss. Item die Litanai vnd ein predig vom rechten Glauben, gestellt, durch Philopatridum Illiricum: anu kratku Poduuzhene skaterim vsaki zhlouik more vnebu pryti*. Faksimile. Monumenta litterarum slovenicarum 8. Ljubljana: Mladinska knjiga.

—, 2008: *Vera Primoža Trubarja: Trubarjeva pridiga o veri iz Katekizma (1550)*. Prevod v sodobni jezik. Slovenj Gradec: Združenje Trubarjev forum.

—, 1575, 1996: *Katehismus z dvejma izlagama*. Faksimile. Ur. Mihael Glavan. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Matija Vlačić Ilirik. Dostopno 7. 3. 2018 na: <http://istrianet.org/istria/illustri/vlacic/biography-hrv.htm>.

SYNTACTICAL DIFFERENCES IN THE CATECHISMS OF SLOVENIAN (TRUBAR 1550; KRELJ 1566) AND CROATIAN (KONZUL 1564; FLACIUS 1566) REFORMERS

The contrastive analysis of the older syntactic features of both Slovenian and Croatian texts largely confirmed the hypothesis of the relative independence of the Croatian texts from the influence of German syntactic structures. In nominal phrases in both Croatian texts, the occasional position of the left matching modifier placed to the right of the head word as in Latin, especially the possessive pronoun, (for example *tvoj*, *negov*, and not the variant *nega*), the possessive adjective (*Kristusov*), adjectives from the religious field, particularly *božji*, *nebeski*, (*divine*, *heavenly*), *večni* in relation to *život* (*eternal life*), *sveti* in relation to *Duh* (*holy spirit*), in Konzul's matching or differing to Trubar's placement to the right or left side. The distinction is also reflected in the abandonment of the indefinite (partial) and definite article (Krelj's Carniolan version of the catechism abandons them as well (always in titles, except partially in prayers and thanksgiving), Croatian version have them not) and in some examples of inflections and prepositional phrases that are not calqued from German (for instance, there is no calque of the prepositional morpheme *k* in conjunction with speech verbs). Konzul's calqued prepositional phrases of means and mediation with the proposal *fkufi – βkroz*, *radi* are partly replaced by the proposal *po*, however *čez – svrhu* remains). Konzul's phrase and sentence extensions into double formulas prove his tendency towards improving comprehension and autonomy in translation. In the catechism of the *Children's*

Bible (Otročja biblija), interlingual comparisons can be used for the short catechism in five languages: The Carniolan text shows a connection to the German by the use of the indefinite article, word order of the predicate and inversion of the adjective (also Croatian), and so forth. Regarding the sentence syntax, the Slovene and Croatian sermons as well as both catechisms still match in the superfluous use of the personal pronoun functioning as subject, which connects all the catechism translations other than the Latin, however, Konzul already began eliminating. The different word order is rarely shown in the clitic order, more often when abandoning the (compound) predicate at the end of a sentence. Participle structures are typical of Croatian texts according to Latin and especially Italian catechism. In Konzul's sentence syntax, the connective conjunction in the role of an inter-sentence connector at the beginning of sentences and in coordinate clauses stands out, with a different chunking of elements into sentences and paragraphs in certain places.
